

ساخت زبان فارسی

دکتر سید نبی فر

عضو هیأت علمی

دانشگاه آزاد اسلامی تبریز

نصر پروانه - شایسته

تبریز - ۱۳۹۲

www.ketab.ir

سرشناسه : [REDACTED]، [REDACTED]

عنوان و نام پدیدآور : ساختار زبان فارسی - نساء نبی فر.

مشخصات نشر : تبریز: انتشارات [REDACTED]، شایسته، ۱۳۹۲.

مشخصات ظاهری : ۱۵۶ص: جدول، نمودار.

شابک : 978-600-7064-56-6

وضعیت فهرست نویسی : فیا

موضوع : فارسی — راهنمای آموزشی (عالی)

موضوع : فارسی — آزمون‌ها و تمرین‌ها (عالی)

رده بندی کنگره : ۱۳۹۲ س ۱۶/ن ۲۶۲۶ PIR

رده بندی دیویی : ۴۶۰/۷۶

شماره کتابشناسی ملی : ۳۴۰۰۴۰۷

انتشارات نصر پروانه
تیریز - چهارم محقق - پاساژ نوبخت - طبقه زیرزمین - پلاک ۴
تلفن: ۰۴۱۱-۵۵۴۴۷۸۸ - دورنگار: ۰۴۱۱-۵۵۴۴۷۸۸
np_shr@yahoo.com
www.np-shr.com

با همکاری

انتشارات شایسته
تیریز - خیابان امام، روبروی دبیرستان
تلفن تماس: ۰۴۱۱-۵۵۶۱۹۶۱

ساخت زبان فارسی

تألیف: دکتر نساء نبی فر

تألیف، طراحی و صفحه‌آرایی	:	فرشید
نوبت چاپ	:	اول - ۱۳۹۲
اندازه و تعداد صفحه	:	وزیری ۱۶۲ ص
تیراژ	:	۱۰۰۰ نسخه
شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۷۰۶۴-۵۶-۶	-	ISBN: 978-600-7064-56-6

قیمت: ۱۰۰/۰۰۰ ریال

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
..... پیشگفتار	۱۱

فصل اول

..... پیشگفتار	۱۵
..... ۱- زبان	۱۵
..... ۱-۳-۱- مانده‌ی زبان	۱۶
..... ۱-۳-۱- انواع نشانه‌ها	۱۷
..... ۱-۲-۱- ویژگی‌های نشانه‌های زبانی	۱۷
..... ۱-۲-۲-۱- طبیعت اختلال‌های زبانی	۱۷
..... ۱-۲-۲-۱- تغییر ناپذیری نشانه‌ی زبانی	۱۸
..... ۱-۲-۲-۱- تغییر پذیری نشانه‌ی زبانی	۱۸
..... ۱-۲-۲-۱- ماهیت خطی صورت آوایی	۱۹
..... ۱-۳-۱- نظام زبان	۱۹
..... ۱-۴-۱- دستور زبان چیست؟	۲۱
..... ۱-۵-۱- زبان‌شناسی	۲۳
..... ۱-۶-۱- خلاصه مطالب	۲۳
..... ۱-۷-۱- سئوالات تشریحی	۲۳
..... ۱-۸-۱- سئوالات چند گزینه‌ای	۲۴

فصل دوم

..... آشنایی با حوزه‌های آواشناسی و واج‌شناسی	۲۷
..... ۱-۳-۱- آواشناسی	۲۷
..... ۱-۳-۲- آوا و واج	۲۸
..... ۱-۳-۳- واج‌شناسی	۲۸
..... ۱-۴-۱- اندامهای گویایی	۲۹
..... ۱-۴-۱- حفره دهانی و دماغی	۳۰
..... ۱-۵-۲- دسته بندی صداها	۳۰
..... ۱-۵-۲- واکها	۳۲

۳۳	۲-۵-۲- همخوان‌ها
۳۵	۲-۵-۳- واک‌های مرکب
۳۵	۲-۶- جفت کمینه؛ مجموعه‌ی کمینه
۳۶	۲-۷- هجا
۳۷	۲-۸- جمع بندی مطالب
۳۷	۲-۹- سئوالات تشریحی
۳۸	۲-۱۰- سئوالات چند گزینه‌ای

فصل سوم

۴۱	فرایند‌های آوایی در زبان فارسی
۴۱	۱-۳- خط انگار واج نگار
۴۲	۲-۳- علانم و واج‌های همخوانی
۴۳	۳-۳- علانم واج‌های آوایی
۴۳	۴-۳- قواعد خط واج نگار
۴۵	۱-۵-۳- فرایند‌های آوایی
۴۵	۲-۵-۳- همگون سازی
۴۶	۲-۵-۳- همانندی واک‌ای
۴۶	۳-۵-۳- ناهمگونی
۴۶	۳-۵-۴- قلب
۴۷	۳-۵-۵- حذف
۴۷	۳-۵-۶- اضافه
۴۷	۳-۵-۷- ابدال
۴۸	۳-۶- جمع بندی
۴۸	۳-۷- سئوالات تشریحی
۴۸	۳-۸- سئوالات چند گزینه‌ای

فصل چهارم

۵۱	صرف
۵۱	۴-۱- واژه چیست؟
۵۲	۴-۲- تکواژ
۵۲	۳-۴- تکواژ آزاد و وابسته
۵۲	۴-۴- تکواژ قاموسی و دستوری
۵۳	۴-۵- تکواژهای مقید یا وابسته

۵۳	 ۴-۵-۱- تکواژهای مقید اشتقاقی
۵۴	 ۴-۵-۲- تکواژهای وابسته‌ی تصریفی
۵۴	 ۴-۵-۳- تکواژهای وابسته‌ی نحوی (واژه‌بست‌ها)
۵۵	 ۴-۵-۳-۱- واژه‌بست ساده و ویژه
۵۶	 ۴-۶- تفاوت‌های وندهای اشتقاقی و تصریفی
۵۸	 ۴-۷- تکواژ صفر
۵۸	 ۴-۸- تکواژ میانجی
۵۹	 ۴-۹- تکواژ رسوبی
۵۹	 ۴-۱۰- تکواژ گونه
۵۹	 ۴-۱۱- قواعد تقطع واژه‌ها به واحدهای سازنده‌ی آنها
۶۱	 ۴-۱۲- ریخت، ویران و پاره
۶۱	 ۴-۱۲-۱- ریش
۶۳	 ۴-۱۲-۲- پایه
۶۳	 ۴-۱۲-۳- ستاک
۶۳	 ۴-۱۳- خلاصه‌ی فصل
۶۳	 ۴-۱۴- سوالات تشریحی
۶۴	 ۴-۱۵- سوالات چند گزینه‌ای

فصل پنجم

۶۹	 فرایندهای واژه‌سازی در زبان فارسی
۶۹	 ۵-۱- فرایند اشتقاق
۷۰	 ۵-۲- ترکیب
۷۱	 ۵-۲-۱- طبقه‌بندی کلمات مرکب
۷۱	 ۵-۲-۱-۱- طبقه‌بندی بر پایه‌ی اجزاء ساختاری
۷۱	 ۵-۲-۱-۲- طبقه‌بندی مبتنی بر شیوه‌ی ترکیب
۷۲	 ۵-۲-۱-۳- طبقه‌بندی کلمات مرکب از نظر معنایی
۷۴	 ۵-۳- اشتقاق و ترکیب
۷۴	 ۵-۴- فرایندهای فرعی واژه‌سازی در زبان فارسی
۷۴	 ۵-۴-۱- فرایند تکرار
۷۹	 ۵-۴-۲- فرایند تبدیل (صفر)
۷۹	 ۵-۴-۳- فرایند کوتاه‌سازی
۷۹	 ۵-۴-۴- فرایند ترخیم

۸۰	 ۵-۴-۵- فرایند پس‌سازی
۸۱	 ۵-۴-۶- سر واژه‌سازی
۸۱	 ۵-۴-۷- فرایند ادغام
۸۱	 ۵-۴-۸- گسترش استعاری
۸۲	 ۵-۴-۹- واژه‌های بدیع
۸۳	 ۵-۵- خلاصه فصل
۸۳	 ۵-۶- سوالات تشریحی
۸۳	 ۵-۶- سوالات چندگزینه‌ای

فصل ششم

۸۷	 ترکیب‌های نحوی در زبان فارسی
۸۷	 ۶-۱- ترکیب نحوی: گانی
۸۸	 ۶-۱-۱- ترکیب نحوی
۸۸	 ۶-۱-۲- ترکیب مفعولی
۸۸	 ۶-۱-۳- ترکیب اضافی
۸۹	 ۶-۱-۴- ترکیب وصفی
۹۰	 ۶-۱-۵- ترکیب بدلی
۹۰	 ۶-۱-۶- ترکیب متممی
۹۱	 ۶-۱-۷- ترکیب قیدی
۹۱	 ۶-۱-۸- ترکیب عطفی
۹۱	 ۶-۱-۹- ترکیب عددی
۹۲	 ۶-۲- جمع‌بندی مطالب
۹۲	 ۶-۳- سوالات تشریحی
۹۲	 ۶-۴- سوالات چندگزینه‌ای

فصل هفتم

۹۷	 آشنایی با حوزه‌ی نحو
۹۷	 ۷-۱ نحو
۹۷	 ۷-۱-۱ واحدهای نحوی
۹۸	 ۷-۱-۱-۱ گروه اسمی
۱۰۰	 ۷-۱-۱-۲ گروه صفتی
۱۰۱	 ۷-۱-۱-۳ گروه حرف اضافه‌ای
۱۰۱	 ۷-۱-۱-۴ گروه قیدی

۱۰۲	 ۷-۱-۱-۵ گروه فعلی
۱۰۵	 ۷-۲ نمودار درختی و تحلیل گروه به کمک آن
۱۰۶	 ۷-۲-۱ ویژگی‌های نمودار درختی
۱۰۷	 ۷-۲-۱-۱-۲ نمایش طرح درختی عبارت اسمی
۱۰۸	 ۷-۲-۱-۲-۲ نحوه‌ی نمایشی گروه صفتی
۱۰۹	 ۷-۲-۱-۲-۳ گروه حرف اضافه ای
۱۱۰	 ۷-۲-۱-۴ گروه قیدی
۱۱۱	 ۷-۲-۱-۵ نحوه‌ی نمایش گروه فعلی
۱۱۳	 ۷-۳ خلاصه‌ی مطالب
۱۱۴	 ۷-۴ سؤالات تشریحی
۱۱۴	 ۷-۵ سؤالات چند گزینه‌ای

فصل هشتم

۱۱۷	 جمله و جمله‌واره در زبان فارسی
۱۱۷	 ۸-۱ جمله
۱۱۷	 ۸-۲ جمله‌واره
۱۱۹	 ۸-۳ انواع جمله
۱۱۹	 ۸-۳-۱ جمله ساده
۱۲۰	 ۸-۳-۱-۱ جمله‌ی ساده پرسشی
۱۲۲	 ۸-۳-۱-۲ جمله‌های ساده‌ی امری
۱۲۳	 ۸-۳-۱-۳ شبه جمله
۱۲۳	 ۸-۳-۲ جمله‌ی مرکب
۱۲۴	 ۸-۳-۳ جمله‌ی مشتق
۱۲۷	 ۸-۴ خلاصه فصل
۱۲۷	 ۸-۵ تمرین‌های تشریحی
۱۲۷	 ۸-۶ سؤالات چند گزینه‌ای

واژنامه و تعاریف

۱۳۱	 اادات
۱۳۱	 اسنادی سازی
۱۳۲	 اصطلاح یا ضرب المثل
۱۳۲	 الگوهای قرض‌گیری
۱۳۲	 الف. قرض‌گیری مستقیم

۱۳۲	ب. قرض گیری غیر مستقیم
۱۳۲	پ. ترجمه ی قرضی
۱۳۲	ت. تعبیر قرضی
۱۳۴	ث. ترجمه و تعبیر قرضی
۱۳:۴	ج. تغییر قرضی
۱۳۵	ج. آمیزش قرضی
۱۳۵	د. تبادل قرضی
۱۳۴	انواع تکویر گوئی
۱۳۴	الف. واژ گوئی مقید به بافت آوایی
۱۳۵	ب. تکواژ گونه ی مقید به بافت دستوری
۱۳۵	پ. تکرار گوئی مقید به بافت صرفی
۱۳۵	ت. تکواژ گونه ی مقید به بافت واژگانی
۱۳۶	انواع فعل
۱۳۷	باز دارندگی
۱۳۷	بند درونه ای
۱۳۸	جهت
۱۳۸	زایایی
۱۳۹	زمان
۱۴۲	شبه اسنادی سازی
۱۴۳	شخص
۱۴۳	شمار
۱۴۴	قلب نحوی
۱۴۴	مبتدا سازی
۱۴۵	متمم
۱۴۵	متمم نما
۱۴۶	محدودیت های واژه سازی
۱۴۷	موضوع
۱۴۷	نمود
۱۴۸	واژه ی موجود و واژه ی محتمل
۱۴۸	وجه
۱۵۲	منابع و مأخذ

در طول سال‌هایی که ساختمانیان فارسی را در دانشگاه تدریس می‌کردم، با این مسئله مواجه شده بودم که دانشجویان از محتوای این درس به‌خاطر پراکندگی و عدم انسجام آن، به‌شدت بی‌علاقه می‌شدند. از سنده‌ها و متون می‌گرفتند که ساخت زبان فارسی به چه دردی می‌خورد و برای چیست. بنابراین لازم دیدم تا کتابی در این زمینه تألیف کنم و اهداف ساخت زبان فارسی را در طی فصول مختلف صرفی می‌کنم. تا دانشجویان مترجمی و کارشناسی ارشد زبان‌شناسی، یک آشنایی کلی با این درس پیدا کنند. نگارنده سعی کرده است مطالب این کتاب را تا حد ممکن به بیانی روشن و ساده ارائه نماید تا حتی افرادی که در کلاس درسی مربوط به این موضوع شرکت نمی‌کنند هم از آن بهره‌مند شوند.

کتاب حاضر در هشت فصل توصیفی از اصطلاحات بنیادی زبان‌شناسی سود - است - ضمن معرفی شیوه‌ی ساخت زبان فارسی، مختصات آوایی - واجی - صرفی و نحوی آن را نیز ارائه دهد. در این مباحث سعی شده، بیشتر از چهارچوب نظری، دستور زایشی، استفاده شود. پس از معرفی اصطلاحات و توصیف آن‌ها در آخر هر فصل سؤالات تشریحی و سؤالات چند گزینه‌ای ارائه شده است. در انتهای کتاب هم واژه‌نامه‌ی تخصصی مربوط به ساخت زبان فارسی ارائه شده است.

انتشار این کتاب بدون حمایت‌های مسئولین محترم و اساتید فرزانه‌ی فعال دانشگاه آزاد اسلامی واحد تبریز هرگز میسر نمی‌شد. مراتب امتنان خویش را از تمام این بزرگواران ابراز داشته، و در نهایت از همسر و فرزندم عاشقانه سپاسگزارم.

نساء نبی فر

www.ketab.ir